

Filip Coussée is doctor-assistent bij de Vakgroep Sociale Agogiek, Universiteit Gent, H. Dunantlaan 2, 9000 Gent, Filip.cousse@Ugent.be.

Binnengekomen 3 juli 2006

Geaccepteerd 4 augustus 2006

JEUGDWERK ALS SOCIAALPEDAGOGISCHE INTERVENTIE

Pleidooi voor een verruim(en)de jeugdwerkdefinitie

De discussie over het jeugdwerk slingert heen en weer tussen twee vragen: 'wat is jeugdwerk?' en 'hoe krijgen we de jeugd in het jeugdwerk?' De tweede vraag krijgt vandaag duidelijk de bovenhand. Ze is minder bedreigend voor het jeugdwerk dan de eerste. De meerwaarde van het jeugdwerk wordt immers niet in vraag gesteld. Het is nog maar de vraag of dat ook een goede zaak is voor het jeugdwerk. En voor de jeugd. In het eerste deel van dit artikel wordt bepleit dat dit niet het geval is. Zeker niet voor de meest kwetsbare jeugdigen (en het jeugdwerk dat met hen werkt). In het tweede deel worden de bevindingen geschetst van een empirisch onderzoek waarbij werd gekeken naar de mogelijke meerwaarde van jeugdwerk en worden perspectieven geschetst voor een minder marginaliserende jeugdwerkdefinitie.

METHODIEK IN HET JEUGDWERK

Meer dan twintig jaar terug reeds schreef Hans van Ewijk het – ook in Vlaanderen gretig gelezen – boek *Methodiek in het jeugdwerk*. Het jeugdwerk was toen al een zeer divers gegeven. 'Het beschrijven van een basismethodiek is dan ook een hachelijke onderneming', zo startte Van Ewijk (1985:9). Hij voegde eraan toe nog niet het gevoel te hebben dat 'alles netjes in het gelid staat'.

Vandaag lijkt dat wel het geval. Alles staat netjes in het gelid, het jeugdwerk heeft zich ingepast – geïntegreerd – in een mooi aaneensluitende interventieketen. Het jeugdwerk is de eerste schakel van die keten of eerder het sluitstuk, de preventieve schakel. Het jeugdwerk voorkomt dat andere schakels in actie moeten komen. Jeugdwerk, tieneropvang, buurtsportwerk, jeugdhulpverlening... moeten één aaneensluitende keten vormen en zo onder meer de jeugdcriminaliteit indammen. Wat er precies in de praktijk van dat jeugdwerk gebeurt, daar horen we niet veel over. In Nederland lijkt men het vandaag niet meer te hebben over 'methodiek in het jeugdwerk', maar over 'de methodiek van het jeugdwerk'.

JEUGDWERK EMANCIPEERT. PUNT

In Vlaanderen hadden we het twintig jaar terug – in het spoor van Van Ewijk, Hazekamp en Van de Zandes – ook over een geïntegreerd jeugdwelzijnsbeleid. Ook bij ons heeft het jeugdwerk met dat discours overigens de poten onder zijn eigen stoel vandaan gezaagd. Als er aandacht moest zijn voor jeugdigen in alle beleidsdomeinen, waarom dan nog een apart jeugdwerk? (Zie Bouverne-De Bie & Coussée, 2001.) De situatie evolueerde anders dan in Nederland. Ondertussen hebben wij ook een heuse ketenbenade-

ring ontwikkeld: de integrale jeugdhulpverlening. Onze keten omvat leerlingenbegeleiding, bijzondere jeugdzorg, geestelijke gezondheidszorg en nog wel een en ander, maar het jeugdwerk hoort er niet bij. Het jeugdwerk is daar blij om, want het jeugdwerk is geen preventie, laat staan hulpverlening. In Vlaanderen hebben we sinds 2000 voor het eerst een minister van Jeugd en werd een jeugdwerkbeleidsplan opgesteld. De aanhef van het plan luidt: *de definitieve erkenning van de waarde van het Vlaamse Jeugdwerk*. En vervolgt: *deze erkenning moet het oneigenlijke gebruik van het jeugdwerk tegengaan. De groeiende trend om het jeugdwerk te beperken tot allerlei preventie-initiatieven moet worden gestopt.* (Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, 2001:4.) Het wordt niet duidelijk wat een 'eigenlijk gebruik' van jeugdwerk dan is: *Het jeugdwerk is belangrijk omwille van wat het is: de plezierige vrijetijdsbesteding voor, van en door kinderen en jongeren, vertrekkend vanuit de rechten die kinderen en jongeren hebben. Op een speelse en ongedwongen manier wordt er gewerkt aan gemeenschapsvorming. Het jeugdwerk is democratisering, sluit in in plaats van uit, doet verantwoordelijkheid opnemen. Het jeugdwerk smeedt vriendschapsbanden voor het leven, leert omgaan met mensen, leert intiem zijn... Het jeugdwerk is nog steeds de onuitputtelijke bron voor het verenigingsleven, de welzijnssector, het onderwijs, de politiek, de culturele wereld... Jeugdwerk leert op een informele wijze spreken en luisteren, opkomen voor jezelf en anderen, leert samenwerken, leert creatief zijn, leert assertief zijn. Het jeugdwerk emancipeert, punt.* (Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, 2001:5.)

DE PREVENTIEPARADOX

Punt. In Vlaanderen lijkt de discussie gesloten. Dat heeft een positieve kant. Ook bij ons leek het jeugdwerk in de jaren negentig gekoloniseerd te worden vanuit die machtige sectoren onderwijs en jeugdhulpverlening, maar het jeugdwerk is zich daar koppig tegen blijven verzetten. Ondanks ingenieuze kunstgrepen als 'offensieve preventie' (De Cauter, 1990) en recent nog het invoeren van het onderscheid tussen initiatieven met een preventief effect en initiatieven met een preventief doel (Vettenburg et al., 2003), laat

het jeugdwerk zich niet invoegen in een preventiediscours. Het hoopt daarmee te ontsnappen aan allerlei perverse effecten. Preventie belaaft jongeren met alle zonden Israëls, werkt bovendien niet en maakt aldus de weg vrij voor een ongebreideld beheersingsdenken (cf. Redig, 2003). De combinatie met het oprukkende effectiviteits- en efficiëntiedenken leidt actueel tot nog meer ingrijpende contraproductieve fenomenen.

Kijken we naar het onderwijs. De obsessie om zo vroeg mogelijk in te grijpen verscherpt de focus op potentiële risicogeveallen. We lijken met een aan zekerheid grenzende waarschijnlijkheid te kunnen voorspellen welke kinderen zullen uitvallen uit het onderwijs en wie later de aansluiting met de arbeidsmarkt niet zal kunnen realiseren. Door zo vroeg mogelijk in te grijpen worden deze groepen vanaf het begin verbijzonderd. We gooien hen er maar meteen uit, zodat we goed werk kunnen maken van hun reïntegratie. Wat we willen voorkomen, lijken we door ons optreden steeds maar in de hand te werken. De actuele opvoedingsondersteuningshype in Vlaanderen zou op het vlak van het gezinsbeleid wel eens dezelfde preventieparadox in het leven kunnen roepen.

Het Vlaamse jeugdwerk is ontsnapt aan deze instrumentalisering en anders dan overal elders ter wereld (Hart, 2006) gaan de deelnamecijfers aan het jeugdwerk niet naar beneden. Vraag is echter of het jeugdwerk inderdaad gevrijwaard blijft van perverse effecten?

HET DOORSTROMINGSDISCOURS

In onze jeugdwerkdiscussie worden positieve uitgangspunten gehanteerd – het jeugdwerk is fun en emancipeert bovendien – het blijft echter een vrij abstracte discussie. De nadruk ligt op de toegankelijkheid van het jeugdwerk. Het jeugdwerk heeft immers een selectief bereik. Jeugdigen uit lagere sociale klassen, laaggeschoolde jeugdigen en allochtone jeugdigen nemen minder deel aan het jeugdwerk (Smits, 2004). Als het jeugdwerk dan toch zo'n magische kracht heeft (zie ook hiervoor het Vlaamse Jeugdwerkbeleidsplan), moeten we dat toegankelijker maken, zo luidt het. Het jeugdwerk is democratisering, maar moet gedemocratiseerd worden. Toegankelijkheid lijkt voor het Vlaamse jeugdbeleid

wat de ketenbenadering is voor het Nederlandse jeugdbeleid.¹ Beide concepten houden de aandacht af van de eigenlijke jeugdwerkpraktijk. Het is niet zozeer de vraag wat de betekenis is of kan zijn van jeugdwerk voor jeugdigen, het is veeleer de vraag hoe we jeugdigen toeleiden naar dat jeugdwerk. Een jeugdwerk waarvan de waarde buiten kijf staat. Elders (Coussée, 2006) heb ik dat beschreven als de verschuiving van onze jeugdwerkdiscussie van een 'Duitse traditie' (Was ist Jugendarbeit?) naar een 'Angelsaksische oriëntatie' (informal learning for good citizenship). De vraag 'wat is jeugdwerk?' wordt nog wel gesteld, maar krijgt vooral een methodisch antwoord – hoe bakenen we binnen- en buitengrenzen af van het jeugdwerk? (Redig, 1993) – of blijft hangen in lovende, maar vrij abstracte bespiegelingen over de grote inherente waarde van jeugdwerk, over het belang van het proces boven dat van het product, enzovoort (Redig, 1993; Verbist, 2001). Dergelijke antwoorden hebben zeker mee bewerkstelligd dat het jeugdwerk in Vlaanderen een minder kwetsbare positie heeft verworven. Tegelijk echter dekt dit positieve jeugdwerkdiscours de fundamentele vragen toe. Daardoor wordt (paradoxaal genoeg) naadloos aangesloten bij het door haar zo verguisde preventiediscours. Dat heeft te maken met de 'punt' van daarnet. Er worden wel kritische vragen gesteld ten aanzien van het jeugdwerk, maar die focussen op het selectieve bereik en niet op de vraag naar de 'identiteit en zin van jeugdwerk' (en vooral de vraag wat dat dan betekent voor welke jeugdigen). Dat is bedreigender dan de vraag hoe we jeugdigen kunnen toeleiden naar het – evident zinvolle – jeugdwerkeraanbod. De methodische identiteit van dat aanbod kennen we: jeugdbeweging, speelpleinwerking, jeugdhuis... Ze is ook decretaal bepaald: *onder jeugdwerk wordt verstaan groepsgericht sociaal-cultureel werk op basis van niet-commerciële doelen voor of door de jeugd, die daaraan deelneemt op vrijwillige basis, in de sfeer van de vrije tijd, onder educatieve begeleiding en georganiseerd door particuliere jeugdverenigingen, of door gemeentelijke of provinciale openbare besturen.*² Het wordt niet expliciet gesteld, maar in de jeugdwerkdiscussie wordt duidelijk dat de jeugdbeweging – die jeugdwerkvorm waar ook de begeleiding

bestaat uit jeugdige vrijwilligers – het prototype is van dat zinvolle jeugdwerkeraanbod.

Dat leidt tot een doorstromingsdiscours: andere jeugdwerkvormen, in het bijzonder de geprofessionaliseerde jeugdwerkvormen, krijgen een afgeleide functie. Hun taak is het om jongeren door te sluisen naar het echte werk, de hoogste vorm van jeugdwerk. Een bekommernis die we in vele jeugdwerkbeleidsplannen terugvinden. Dat zal wel te maken hebben met bezuinigingsperspectieven, maar het lijkt in de eerste plaats een oprechte bekommernis om moeilijk bereikbare jongeren, 'zij die er het meeste nood aan hebben' (Mortelmans e.a., 2003), te leiden naar die werkvorm die zoveel ontplooiingskansen biedt. Daarbij sluit de jeugdwerkdiscussie aan bij de historisch gevormde aanname dat jeugdwerk 'werkt' en dat het bovendien ook zou, kan en moet werken voor degenen die er niet aan deelnemen. Vooral het tweede deel van die aanname is empirisch niet onderbouwd.

DE TOEGANKELIJKHEIDSPARADOX

Dat doorstromingsdiscours zadelt het jeugdwerk in Vlaanderen op met haar eigen paradox: de toegankelijkheidsparadox. Teneinde alle jeugdigen in contact te brengen met de weldadige invloed van jeugdwerk, worden nieuwe werkvormen gecreëerd die meer toegankelijker zijn voor de moeilijk bereikbare groepen: open jeugdwerkvormen, mobiel jongerenwerk, vindplaatsgericht werken, enzovoort. Vaak worden die geprofessionaliseerde werkvormen ook omschreven als jeugdwelzijnswerk. De participatie aan het jeugdwerk wordt verhoogd, maar het doorstromingsdiscours blijkt niet te werken: er tekenen zich gescheiden circuits af. De maatschappelijke breuklijnen die door het onderwijs worden geïnstalleerd, hebben we doorgetrokken naar de vrije tijd. Bovendien lijken die nieuwe jeugdwerkvormen toch minder goed te passen in de klassieke jeugdwerkideologie. Ze werken overwegend met beroepskrachten, doen veel sportactiviteiten, bewegen zich buiten het derde milieu (huiswerkbegeleiding, arbeidstrajectbegeleiding...) ... De Angelsaksische oriëntatie van onze jeugdwerkdiscussie laat overigens vermoeden dat we ons binnenkort ook mogen verwachten aan onderzoek naar de minder goede (Furlong et al., 1997; Dworkin et al., 2003) of

zelfs contraproductieve resultaten van dit soort werk (Mahoney et al., 2004).

We weten niet wat jeugdwerk betekent (voor welke jeugdigen), maar dat belet ons blijkbaar niet om de vraag te stellen of jeugdwerk wel jeugdwerk is. *Alsof jeugdwerk gedefinieerd kan worden, los van de jeugdigen waar we het over hebben.* Deze 'decontextualisering' leidt ertoe dat de jeugdwerkdiscussie nog steeds een belangrijke bijdrage levert aan de marginalisering van allochtone, kwetsbare, laaggeschoolde jeugdigen. Zij blijven de 'ongeorganiseerde jeugd': die jeugdigen die het meeste nood hebben aan het jeugdwerkeraanbod en er het minste aan deelnemen.

NOOD AAN VERRUIMEND ONDERZOEK

Het doorstromingsdiscours is in de praktijk uitgemond in een afdammingsmechanisme. Erger nog: de doorstroming lijkt in de verkeerde richting te gaan. In het geval we erin slagen om kwetsbare kinderen en jongeren naar de speelpleinwerking te leiden, worden ze blijkbaar vlugger doorverwezen naar de hulpverlening (Verschelden en Vanthuyne, 2006). Laat dat nu net die sector zijn waar we de instroom willen verlagen. Het is nog maar de vraag hoe die 'nood aan hulpverlening' wordt bepaald. Wordt die vooral gevonden bij die jeugdigen die de 'leefbaarheid van de jeugdwerking' verstoren? Dat zou dan in essentie betekenen dat we kwetsbare jeugdigen leiden naar een aanbod waar ze extra worden gekwetst. We kunnen daar geen gefundeerde uitspraken over doen, wat ook al het te abstracte gehalte van onze jeugdwerkdiscussie illustreert.

Willen we de hiervoor geschetste paradoxale en contraproductieve mechanismen overstijgen, dan hebben we empirisch onderzoek nodig. Onderzoek dat ons een beter zicht geeft op de meerwaarde van jeugdwerk. Wat hebben jeugdigen aan jeugdwerk en wie of wat zijn elementen die daartoe bijdragen?

Fundamenteel onderzoek eerder dan oplossingsgericht onderzoek dus. Een paradox – een *schijnbare* tegenstelling – kan je immers niet oplossen, je kan hem wel overstijgen door een ander perspectief in te nemen (cf. Heyting, 1997).

JEUGDWERKONDERZOEK GENK

Wat is de meerwaarde van jeugdwerk vanuit het perspectief van jeugdigen? Biedt het jeugdwerk mogelijkheden tot zinvol bezig zijn? Hoe en aan wie? Om de vraag Wengeriaans (1998) uit te drukken: 'hoe komt jeugdwerk tussen in de vrije tijd van jeugdigen en in welke mate is die interventie faciliterend dan wel frustrerend voor de mate waarin die jeugdigen zinvolle activiteiten kunnen ontplooiën?'

Een vraag van de stad Genk stelde ons in staat een uitgebreid onderzoek op te zetten. Genk is een 'dankbare' setting voor dit onderzoek. Een centrumstad (meer dan 60.000 inwoners), een jonge stad (meer dan 21.000 inwoners tussen 0 en 25 jaar), een interculturele stad (de helft van de jonge inwoners is van allochtone afkomst) en een stad die relatief veel in jeugdwerk heeft geïnvesteerd. De stad Genk ondersteunt een dertigtal particuliere jeugdwerkinitiatieven en ondersteunt ook een uitgebreid netwerk van buurthuizen (ook wel jeugdwerkzorgwerken genoemd). Zij hebben professionele jeugdwerkers in dienst en richten een vrij gevarieerd aanbod van kinder- en tienerwerk in: speelpleinwerk, vormingsactiviteiten, uitstappen, kamp, sport... Ze fungeren vaak als naschoolse kinderopvang en sommigen doen aan huiswerkbegeleiding. Ze worden niet omschreven als jeugdwerkers.³ Ze zijn er nochtans gekomen vanuit de vaststelling dat de bestaande jeugdwerkinitiatieven voornamelijk autochtone jeugdigen uit de middenklasse bereikten. Daarom werden in de vroegere mijnicities (Winterslag, Waterschei en Zwartberg) en in andere zogenoemde impuls wijken (voornamelijk sociale woonwijken ingericht in de zeventiger jaren) jeugdwerkzorgwerk opgezet.

De situatie in Genk is een illustratie van de toegenomen gelijkheidsparadox. De participatie aan het jeugdwerk wordt verhoogd, maar dit gebeurt binnen gescheiden circuits. Bovendien wordt betwijfeld of jeugdwerkzorgwerk wel jeugdwerk is. De Stad Genk vroeg ons te 'onderzoeken of het jeugdwerkzorgwerk tegemoet komt aan de (jeugdwerk)behoeften van jeugdigen'. We hebben deze vraag vanaf het begin – in overleg met stad en jeugdwerkzorgwerk – verbreed naar de vraag 'hoe jeugdwerk tussenkomt in de vrije tijd van de Genkse jeugdigen'.

'DIE KINDEREN HEBBEN HIER ALLES WAT ZE NODIG HEBBEN'

Het probleemveld bekijken vanuit het perspectief van jeugdigen is moeilijk zonder het bevragen van jeugdigen zelf. We interviewden een grote en gediversifieerde groep kinderen (tienjarigen) en jongeren (vijftienjarigen). Bijkomende data haalden we uit een ruim verspreide enquête. Daarmee verzamelden we cijfergegevens die ons beeld over de verhouding tussen jeugdigen en jeugdwerk vervolledigden. De verschillende onderzoeksmethoden naast interviews en enquête zijn dat ook observatie en gesprekken met sleutelfiguren – werden in overleg met een onderzoeksgroep ingezet.

Verder hebben we talloze uren 'rondgehangen' in Genk. Niet alleen in het jeugdwerk en niet alleen als tijdverdrijf, maar om ons een beeld te kunnen vormen van 'hoe het is om jong te zijn in Genk'. We frequenteerden die plaatsen waarvan we uit interviews wisten dat sommige jeugdigen er veel kwamen: moskee, winkelcentrum, sportcentrum, park, skatepiste, bibliotheek... en hebben goed onthouden wat Whyte leerde in *Cornerville*: 'As I sat and listened, I learned the answers to questions that I would not even had the sense to ask if I had been getting my information solely on an interviewing basis.' (Whyte, 1943/58:303). Als de gelegenheid zich voordeed, spraken we informeel jongeren aan. Ook volwassenen trouwens. Een van die volwassenen wees ons op hoe goed jeugdigen het hadden in Genk, een mooi voorbeeld van 'externe behoefte-definiëring' en een mooi kopje voor deze paragraaf.

DE GESCHEIDEN LEEFWERELDEN VAN JEUGDIGEN

Het afnemen van een enquête van een representatieve steekproef behoorde aanvankelijk niet tot de onderzoekspopzet. Dat we na verloop van tijd toch tot deze onderzoeksmethode overgingen, illustreert hoe je als onderzoeker ook vanuit het praktijkveld als het ware naar het 'mainstream' oplossingsgerichte jeugdwerkonderzoek wordt gezogen. Hieronder wordt onderzoek verstaan dat een onmiddellijk en bruikbaar antwoord geeft op de (beleids)vraag die wordt

gesteld: 'wat doen kinderen en jongeren en hoe kan het jeugdwerk hen (beter) bereiken?' Uiteindelijk was ook de enquête een zinvolle stap in een samen met het praktijkveld gevoerde discussie.

We bevroegen 663 kinderen (zowat alle tienjarigen in Genk) en 303 jongeren. De jeugdwerkdeelname⁴ blijkt inderdaad vrij hoog. Bij de tienjarigen ligt die net boven de 30%, bij de vijftienjarigen ligt die op 34%. In die vragenlijst peilden we naar wat ze doen, wat de dingen zijn 'waar ze iets aan hebben' en de mate waarin ze die dingen kunnen doen in het jeugdwerk. We leerden er – tot veler geruststelling – dat het jeugdwerk activiteiten biedt waar kinderen en jongeren iets aan hebben én dat jeugdigen die naar het jeugdwerk gaan, zich minder vervelen dan jeugdigen die niet deelnemen aan jeugdwerk. Jeugdigen brengen ook veel tijd door in het jeugdwerk, zeker wanneer we het jeugdwerk apart bekijken. Vele kinderen en jongeren komen dagelijks naar het buurthuis. Dat kunnen we op zich al kwalificeren als een voorname opvoedingsondersteunende functie. De cijfers tonen verder scherpe breuklijnen tussen de diverse groepen. Het ledenbestand van de jeugdbeweging bij de tienjarigen is voor 4/5 wit gekleurd. In de jeugdwerkzwaai krijgen we een omgekeerd beeld. Het lijkt erop dat de selectieve werking trouwens niet alleen speelt bij het rekruteren, maar ook een actief element is in de werking. Zeker bij de jeugdbeweging is dat zo, want op vijftienjarige leeftijd kleurt het ledenbestand voor 95% wit. Er zijn ook opvallend minder BSO-leerlingen lid van de jeugdbeweging. Onderzoekers hebben het in dat verband vaak over de totaal verschillende leefwerelden van 'laaggeschoolden en hooggeschoolden', en van 'allochtonen en autochtonen' (Dekeyser en Verbert, 2002). De verschillen tussen de activiteiten die ze (graag) doen, blijken echter niet enorm groot, het gaat eerder om waar en met wie ze die activiteiten doen. De breuklijnen tussen de groepen worden dus niet per se bepaald door verschillende interesses, maar evenzeer door en in het maatschappelijk georganiseerde aanbod. De 'totaal verschillende leefwerelden' waar we met onze gedifferentieerde interventies op wensen in te spelen, worden dus evengoed vormgegeven door die tussenkomsten. Dergelijke vaststellingen zijn op zich niet spectaculair, maar vormden in dit

onderzoek een goede basis voor verdere discussie en reflectie. Dat geldt evenzeer voor een andere – voorspelbare – vaststelling: het jeugdwerk is onderhevig aan een sterk mattheüseffect. Bij het jeugdwerkwijzenwerk is het omgekeerd. Deze werkvorm rekruteert haar leden – ook gezien binnen de (allochtone) wijk waar de werking gelegen is – voornamelijk uit de sociaaleconomisch meest achtergestelde gezinnen. Vanuit deze vaststelling konden de selectiemechanismen van het jeugdwerk ter discussie worden gesteld. De doelgerichte selectie van het professionele jeugdwerkwijzenwerk⁵, maar ook de onbewuste selectiemechanismen die in de jeugdbeweging spelen (het opzetten van wervingsacties in ASO-scholen, eerder dan in BSO-scholen bijvoorbeeld).

DE DINGEN WAAR WE IETS AAN HEBBEN

De kern van het onderzoek lag in de gesprekken met jeugdigen zelf. We probeerden deze groep zo divers mogelijk samen te stellen. We interviewden jeugdigen van Belgische, Nederlandse, Turkse, Berberse, Arabische, Italiaanse, Spaanse, Poolse, Griekse, Hongaarse, Portugese en Koerdische origine. We spraken jongeren van de diverse onderwijsniveaus en interviewden zowel jeugdwerkleiden als jeugdigen die niet deelnemen aan jeugdwerk. We hadden ook aandacht voor verschillen die door de 'klassieke breuklijnen' heen lopen. Jeugdigen die veel vrije tijd thuis doorbrengen, jeugdigen die veel vrije tijd in georganiseerd verband doorbrengen, jeugdigen die veel tijd spenderen aan 'wandelen in Genk'... Uiteindelijk interviewden we vijftig tienjarigen en achtenvijftig vijftienjarigen.

De meeste interviews hielden we voor de enquête. Het is uit die interviews dat we de uitdrukking 'de dingen waar je iets aan hebt' haalden. Dat leek ons de uitdrukking die het meest treffend weergaf wanneer jeugdigen een meerwaarde toekenden aan een activiteit. Dat zijn niet noodzakelijk de activiteiten die het meest worden gedaan. In de interviews probeerden we te vatten onder welke voorwaarden activiteiten ook 'zaken zijn waar je iets aan hebt'. We kwamen uit op een spanningsveld dat door jeugdwerkers goed gekend is, maar vrij abstract wordt ingevuld: aansluiting

bij de leefwereld en leefwereldverbreding. In de woorden van de jeugdigen: in het jeugdwerk kun je thuis voelen en tezelfdertijd dingen doen die je thuis niet kan doen. Het ontmoeten van vrienden en het doen van dingen die je graag doet, zijn voorbeelden van 'vertrouwde' activiteiten in het jeugdwerk. Het leren van nieuwe dingen en vooral ook het leren kennen van nieuwe mensen, drukken de honger naar leefwereldverbreding uit.

JEUGDWERK EMANCIPEERT?

We zijn ervan overtuigd dat dit spanningsveld ons een stap dichterbij brengt bij de concretisering van die abstracte, emancipatorische kracht van jeugdwerk. Een concretisering die deze 'magische' kracht ook relateert aan de kinderen en jongeren waar het over gaat. Het weze duidelijk dat dit spanningsveld niet enkel speelt bij de zogenoemde kwetsbare jeugdigen. Ook bij jeugdigen die we als kansrijk zouden kunnen omschrijven, herkennen we dat spanningsveld in de dingen waar ze iets aan hebben. Bij beide groepen wordt een prominente plaats ingenomen door de begeleider in het jeugdwerk. Het is de jeugdwerker die de 'spanning' erin houdt. Jeugdwerk houdt niet op bij het bereiken van leefwereldverbredende activiteiten. Als jeugdigen die geen plaats kunnen geven, zullen die immers veeleer vervreemdend zijn of zelfs bedreigend. Jeugdwerk houdt evenmin op bij het bieden van vertrouwde activiteiten. 'Daar heb je uiteindelijk weinig aan.' 'Dat kan je thuis ook wel.' Het invullen van participatie als 'zelforganisatie' of 'vraaggestuurd werken' blijft daar wel eens in hangen. Jeugdwerkers hoor je dan bijvoorbeeld klagen over de lage opkomst bij activiteiten die jeugdigen zelf hadden 'aangevraagd'. Het is ook duidelijk dat die begeleidershouding niet een zaak is van toepassen van het juiste methodiekje. Het lijkt in elk geval zo dat jeugdwerkers die zichzelf vooral zien als beroepskrachten die voornamelijk gericht zijn op animeren en organiseren ook zo benaderd worden door jeugdigen. Jeugdwerkers zijn dan 'professionele entertainers'. Misschien gaat de nadruk op 'jeugdwerk organiseren' wel ten koste van 'het werken met jeugd'. Het is in elk geval duidelijk dat een goede jeugdwerker vanuit het perspectief van kinderen en jongeren – en de verschillende werkvormen –

er een is die waardering toont, ondersteunt en beschermt waar nodig (cf. De Winter en Noom, 2003). Hij of zij hoeft niet voortdurend in te grijpen, maar is wel alert. Dit is een pleidooi vanuit het perspectief van kinderen en jongeren voor het herstellen van het pedagogische in de sociale pedagogiek (cf. Van de Zande, 1990).

EN HET SOCIALE IN DE SOCIALE PEDAGOGIEK?

Met nog meer nadruk houden we een pleidooi voor het sociale in de sociale pedagogiek. Kinderen en jongeren vinden in het jeugdwerk – in vrijwilligersjeugdwerk en professioneel jeugdwelzijnswerk – activiteiten waaraan ze iets hebben. Dat pleit voor een gedifferentieerde aanpak. Andere jeugdigen, in andere opvoedingssituaties, vragen een andere aanpak. We moeten echter goed nadenken over de breuklijnen waarop we deze differentiatie uitbouwen. 'Nieuwe mensen leren kennen' bijvoorbeeld blijkt een belangrijke voorwaarde waaronder kinderen en jongeren 'iets hebben' aan een activiteit. Het is opvallend dat kinderen en jongeren in het jeugdwerk vooral mensen ontmoeten die ze al kennen van school of buurt. Daar is niets op tegen, maar veel jeugdigen geven toch aan dat het 'hier ook altijd dezelfde mensen zijn.' Allochtone, laaggeschoolde jongeren problematiseren dat trouwens – anders dan vaak gedacht – in sterkere mate dan autochtone leerlingen. Een andere breuklijn die eigen is aan jeugdwerk, de leeftijd, lijkt ook niet zo evident. Jeugdigen geven aan dat ze contact met volwassenen wel leuk vinden. 's Avonds op het plein, in de ontmoetingsruimte onder de moskee, op het wijkfeest... Jeugdigen vinden het fijn om met volwassenen te praten en activiteiten te ondernemen, op voorwaarde dat ze geen 'volwassenenhoofd' hebben. Een derde breuklijn is die tussen jeugdwerk en sectoren die zich wel bezighouden met vrije tijd maar 'minder pedagogisch' zouden zijn (sport bijvoorbeeld). De enorm hoge deelname van allochtone BSO-leerlingen⁶ aan sportactiviteiten (bij de jongens overstijgt dat de 70%) toont dat we de sportvereniging (en de figuur van de trainer) sociaal-pedagogisch gezien onderbelichten. We kunnen stellen dat onder meer door de – soms letterlijke – barrières tussen vrijwilligersjeugdwerk en

jeugdwelzijnswerk en tussen jeugdwerk en volwassenenwerk de emancipatorische kracht van jeugdwerk zich beperkt tot 'een aanvullende bijdrage aan individuele ontplooiing binnen de bestaande verhoudingen'. Dat is een vaststelling die weer binnen moet worden gebracht in de jeugdwerkdiscussie. Nu hebben we een 'vrijwilligersjeugdwerk' dat zich afsluit voor de discussie over de meerwaarde en een professioneel jeugdwelzijnswerk dat – mede daardoor – in een wel bijzondere kwetsbare positie terechtkomt. De nadruk komt, zeker binnen het professionele werk, heel sterk te liggen op individuele begeleiding. Dat is ook wat men in de andere sectoren – jeugdzorg, onderwijs, justitie, arbeidsbemiddeling – lijkt te verwachten van het jeugdwelzijnswerk. We zien een stijgende nadruk op huiswerkbegeleiding, taalondersteuning, individuele vorming... Het werken met kleinere groepen (inclusief numerus clausus) en strakkere structuur (inclusief stipte aanvangsuur) maakt in naam van kwaliteitsbewaking opgang in het jeugdwelzijnswerk. Methodisch wordt de jeugdbeweging trouwens vaak als voorbeeld genomen. Zo knopen we aan bij het reeds vermelde aloude mechanisme: een dubbele problematisering van de non-participanten.

TOT SLOT: PLEIDOOI VOOR EEN HISTORISCHE BENADERING

Het hoge abstractiegehalte van onze jeugdwerkdiscussie zorgt ervoor dat de klemtoon bijna uitsluitend op methodische aspecten ligt. Het jeugdwerk zelf, vooral het vrijwilligersjeugdwerk, krijgt een soort mythische, democratiserende en emanciperende kracht toegerekend. Tegelijk wordt bedekt hoe onze jeugdwerkdefinitie beperkend werkt. Het uitsluiten van volwassenen, het opsluiten van jeugdigen binnen hun eigen sociaal-culturele groep, het afsluiten van het jeugdwerk van onderwijs en gezin... het zijn allemaal elementen die er mede voor zorgen dat emancipatie wordt beperkt tot individuele ontplooiing binnen de bestaande maatschappelijke verhoudingen. Elementen die actueel gezien worden als oneigenlijk voor jeugdwerk. Nochtans zijn ze historisch gezien niet altijd 'jeugdwerkvreemd' geweest (Coussée, 2006). De differentiatiebewegingen binnen het jeugdwerk worden vaak voorgesteld als een permanente zoektocht naar

de democratisering van (de magische kracht van) het jeugdwerk. Een wat minder presentistische (Depaepe, 2004) jeugdwerkbril toont ons echter een ander beeld. De werkvormen die we vandaag kennen, zijn een verenging – een ‘elitarisering’ bijna – van het gedifferentieerde werkveld dat we kenden voor de boom van de jeugdbeweging in het interbellum. Met wat we de derde milieubenadering zijn gaan noemen – en het naar voren schuiven van de jeugdbeweging als het ideale jeugdwerkmodel – werden er vele elementen weggeknipt uit jeugdwerk. Dat zouden wel eens precies die elementen kunnen zijn die het meest emancipatorische handvatten boden voor degenen ‘die daar het meeste nood aan hebben’. Door een punt te zetten achter de discussie ontlopen we bedreigende vragen, maar sluiten we ook de mogelijkheid uit om deze beperkende, abstracte en a-historische jeugdwerkdefinitie te breken.

NOTEN

- 1 Even ‘googelen’. ‘Toegankelijkheid van het jeugdwerk’ levert meer dan vijfhonderd hits op waaronder slechts een Nederlandse (de website van Baarle-Nassau waar wordt verwezen naar het jeugdwerkbeleidsplan van Baarle-Hertog). De combinatie ketenbenadering en jeugdwerk levert het spiegelbeeld op (30 juni 2006).
- 2 Decreet van 14 februari 2003 houdende de ondersteuning en de stimulering van het gemeentelijk, het intergemeentelijk en het provinciaal jeugd- en jeugdwerkbeleid.
- 3 In het *Zoekboek Jeugd van de Vlaamse Gemeenschap* zijn deze initiatieven bijvoorbeeld niet opgenomen (<http://www.wvc.vlaanderen.be/jeugdbeleid/zoekboekjeugd/3600.html>).
- 4 Met jeugdwerk doelen we wel degelijk op vrijwilligersjeugdwerk (jeugdbeweging) en jeugdwelzijnswerk. Het jeugdwelzijnswerk heeft – zowel in de groep tienjarigen als bij de vijftienjarigen – een iets hoger bereik dan de jeugdbeweging. De deelnamecijfers variëren uiteraard naargelang de definitie van jeugdwerk die wordt gehanteerd. Als ook grabbelpas, speelpleinwerking, muziek- en tekenacademie en koranlessen worden aangezien als jeugdwerk, komen we boven de helft. Als we

er ook nog sport bijnemen, vormt de ‘niet-georganiseerde’ jeugd wel een bijzonder kleine minderheid van jeugd.

- 5 Doelgerichte selectie die in de hand wordt gewerkt door de grote nadruk vanuit het beleid op het verhogen van de participatiecijfers bij de moeilijk bereikbare groepen. Jeugdwelzijnswerk dreigt dat nu overigens als een boemerang in het gezicht te krijgen, gezien het stijgende belang in de actuele discussie aan diversiteit van de cliëntgroep.
- 6 Beroeps Secundair Onderwijs.

LITERATUUR

- Bouverne-De Bie, M. en F. Coussée (2001) ‘Participatie: van compensatie naar dialoog’. In: Van Bouchaute, B., I. Vandewalle en D. Verbist (red.) *Strax. Jeugdwerk verkent de toekomst*, p. 123-132. Leuven/Apeldoorn: Garant.
- Coussée, F. (2006) *De pedagogiek van het jeugdwerk*. Gent: Academia Press.
- De Cauter, F. (1990) *Methodiek van de preventieve projectwerking*. Leuven: Acco.
- Dekeyser, L. en V. Verbert (2002) *Groepsvorming bij jongeren. Een explorerend onderzoek bij 14- en 15-jarige jongeren in Vlaams-Brabant. Eindrapport*. Leuven: KUL/Provincie Vlaams Brabant.
- Depaepe, M. (2004) ‘Europa als voorwerp van historisch pedagogisch onderzoek’. In: D’hoker, M. en M. Depaepe (red.) *Op eigen vleugels. Liber Americum Prof. dr. An Hermans*, p. 459-470. Antwerpen/Apeldoorn: Garant.
- De Winter, M. en M. Noom (2003) ‘Someone who treats me as an ordinary human being... Homeless youth examine the quality of professional care’. In: *British Journal for Social Work* 33(3), p. 325-337.
- Dworkin, J., R. Larson en D. Hansen (2003) ‘Adolescent’s accounts of growth experiences in youth activities’. In: *Journal of Youth and Adolescence* 32(1), p. 17-26.
- Ewijk, H. van. (1985) *Methodiek in het jeugdwerk. Basisleerboek jeugd- en jongerenwerk*. Alphen aan den Rijn: Samsom Uitgeverij.

- Furlong, A., F. Cartmel, J. Powney en S. Hall (1997) *Evaluating youth work with vulnerable young people*. Glasgow: Scottish Council for Research in Education.
- Hart, R. (2006) *Participation in What?: The changing boundaries of children's roles, responsibilities and opportunities*. Paper presented at the international conference 'Childhood and Youth: Choice and Participation.' University of Sheffield, 4-6 juli 2006.
- Heyting, F. (1997) *Het vanzelfsprekende en het discutabele. Een schets van opvoedkundig grondslagenonderzoek*. Utrecht: SWP.
- Mahoney, J. H. Stattin en H. Lord (2004) 'Unstructured youth recreation centre participation and antisocial behaviour development: selection influences and the moderating role of antisocial peers'. In; *International Journal of Behavioral Development* 28(6), p. 553-560.
- Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap (2001) *Vlaams Jeugdwerkbeleidsplan*. Brussel: Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap.
- Mortelmans, D., V. Van Assche en W. Ottoy (2002) *Fijngehaakt en voor u opgediend: tieners en vrije tijd*. Antwerpen: Stedelijke Jeugdendienst.
- Redig, G. (1993) 'Jeugdwerk: Het Machtig Reservoir. Een inleiding over het fenomeen jeugdwerk in een Vlaamse context'. In: *Gids voor Sociaal-Cultureel en Educatief Werk*, Kluwer, afl. 6.
- Redig, G. (2003) 'Duet of duel. Relatieproblemen tussen preventie en jeugdbeleid'. *Krax* 3(1), p. 23-29.
- Smits, W. (2004) *Bewegen in de sociale, vrijetijds- en culturele ruimte. Eindverslag van het programma beleidsgericht onderzoek 'Maatschappelijke participatie van jongeren'*. Brussel: VUB/TOR.
- Verbist, D. (2001) 'Even in de hoeken plassen. Een terreinverkenning van het jeugdwerk'. In: Van Bouchaute, B., I. Van de Walle en D. Verbist (red.) *Strax. Jeugdwerk verkent de toekomst*, p. 25-41. Leuven-Apeldoorn: Garant.
- Verschelden, G. en T. Vanthuyne (2006) 'Sporen voor de ondersteuning van opvoedingssituaties met bijzondere aandacht voor het perspectief van kinderen en ouders'. In: Decoene, J., F. Myny, T. Vanthuyne en G. Verschelden (red.) *Samen op een hobbelpaard. Over preventie en ondersteuning van opvoedingssituaties*, p. 53-90. Antwerpen-Apeldoorn: Garant.
- Vettenburg, N., D. Burssens, P. Goris, B. Melis, J. Van Gils, D. Verdonck en L. Walgrave (2003) *Preventie gespiegeld: visie en instrumenten voor wenselijke preventie*. Lannoo: Leuven.
- Wenger, A. (1998) *Communities of Practice. Learning, meaning and identity*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Whyte, W.F. (1943/58) *Street Corner Society. The Social Structure of an Italian Slum. Enlarged Edition*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Zande, I. van der (1990) *De jongerenwerker als cultuurel erflater. Het praktisch en theoretisch leerrendement van een handelingsonderzoek*. Amersfoort/Leuven: ACCO.

SUMMARY

In the debate on youthwork two questions are alternately emphasized: 'what is youthwork?' and 'how do we get young people into youth work?' At the moment the second question receives most attention. That question looks less threatening than the first for the added value of youth work is not questioned. It remains to be seen whether this is a good thing for youth work and for youth. In the first part of this article we argue that this is not the case. Certainly not for the most vulnerable young people, since interventions by youth work working with that group can lead to counterproductive effects. For instance, preventive signaling, with its strong focus on potential risk cases, can lead to interventions that might be premature and do not always seem adequate (the prevention paradox). And the adjustment of youth work to specific groups tends to enhance the separate circuits that already exist in the domain of education (the accessibility paradox). In the second part we give a rough sketch of our findings from an empirical research on the added value of youth work. Finally we open up new perspectives for a less marginalising and more historical definition of youth work.